

Är doktor Jansson läkare?

En professor är alltid en professor, men om Jansson är läkare blir hon oftast doktor när hon presenterar sig vare sig hon är disputerad eller inte.

Läkartidningen är medlemsorgan för Sveriges läkarförbund. Du som läser detta är med stor sannolikhet *läkare*. När du tituleras med namn är du inte längre *läkare* utan *doktor*. Du råkar ut för samma titelbyte i andra stora språk som engelska, tyska, franska m fl. Men nu håller vi oss till svenskan.

Enligt beprövad erfarenhet, väl dokumenterad i våra ordböcker, har *doktor* helt eller delvis trängt ut *läkare* i två sammanhang, i titlar och i folkliga uttryck. Orsakerna är troligen flera.

Skilda sammanhang och stilnivåer

För att beteckna utövare av verksamhet har svenskan två vanliga suffix, *-are* och *-or*. Det förra lånades visserligen en gång från latinets *-arius*, men det var så länge sedan att det kommit att kännas alldeles hemtamt och kan kombineras med hel-svenska stammar som *ifiskare* och *städare*. Från latinets *ex sekreterare*, av *secretarius*. Ändelsen *-or* är senare importerad från latinets och betecknar på det hela taget mer offentliga yrken med högre status. Ibland har ändelsen den franska formen *-ör*. Några exempel: *direktor (-ör)*, *inspektor (-ör)*, *kantor*, *kurator*, *professor*, *rektor*, *revisor*. Alla dessa hör naturligt hemma i titulering. De är latinska lån från första bokstaven till den sista.

De flesta yrken på *-are* är inte fullt lika användbara i titlar, antingen har de för låg status eller är de för allmänna. Det senare gäller t ex *läkare* och *lärare*. Ingen adresserar sitt kuvert med *Läkare E Jansson*, däremot går *Överläkare E Jansson* bättre. Lika konstigt låter *Lärare B Lind*, titeln måste specificeras till *Överlärare* eller *Lektor B Lind*. Tjänsternas benämningar är aldrig de allmänna *läkare* eller *lärare* utan *avdelningsläkare*, *underläkare*, *adjunkt*, *lektor* osv.

Latinets *doctor* är etymologiskt synonymt med *docent*, båda betyder 'lärare'. Redan i tidig medeltid blev *doctor* en hög akademisk titel. Ända in på 1800-talet utnämndes i Sverige endast *medicine*, *teologie* och *juris doktorer*, medan motsvarande grad inom den filosofiska fa-



Illustration: Jessica Romberg

kulteten kallades *magister*. De akademiker som gemene man hade mest kontakt med och aktning inför var *pastorn* och *doktorn*. Respekten för yrket bidrog säkert till att den latinska universitetsgraden kom att bli den folkliga benämningen. I och med detta hade alltså *doctor* övergått till att bli en yrkesbenämning. Denna popularisering började redan under 1500-talet, kanske ännu tidigare, och tycks ha vunnit insteg i de flesta av Europas språk. Ett språkbruk som be-fästs under ett halvt årtusende är svårt att ändra, det får vi leva med.

Intressant är att man under 1600- och 1700-talen även finner varianten *doctare*, alltså ett försök att ansluta yrkesbenämningen till ett mer invant vardags-svenskt mönster. Nu lever *Doctare* kvar bara som efternamn.

I de flesta folkliga uttryck har *doktorn* bestämd form. Det betecknar mer verksamheten än den bestämda personen bakom. TV-programmet *Fråga doktorn* skulle inte ha kunnat byta till *läkaren*, lika litet som uttrycket *gå till doktorn*. Mera sällan finner man obestämd form, t ex i: *Det kan ingen doktor hjälpa*.

Officiella sammansättningar är *läkar-*

besök, *läkarlegitimation*, *barnläkare*, *smärtläkare*, medan *djurdoktor*, *radiodoktor*, *bildoktor* är exempel på folkliga, ibland inte helt seriösa ordbildningar.

Liten risk för missförstånd

Doktor och *läkare* används alltså i skilda sammanhang och på skilda stilnivåer. Gränsdragningen är relativt klar, den ingår i den s k språkkänslan. En liten olägenhet kvarstår, nämligen tvetydigheten hos titeln. Är *doktor Jansson läkare* eller disputerad i något ämne vilket som helst? Skrivna titlar tillägger för det mesta fakulteten, t ex *fil dr*, *jur dr*. För 50 år sedan och längre tillbaka var doktorstiteln en artighet som slösades på personer med allehanda akademiska yrken, t ex gymnasielärare. Detta (miss)bruk förekommer knappast längre. *Doktor* som tilltalsord råkade ut för tidernas bakslag vid 70-talets du-revolution. Bland annat dessa omständigheter gör det idag mer sannolikt än någonsin att en *läkare* döljer sig bakom *doktor Jansson*.

Hans Nyman

tidigare språkrådgivare vid Svenska Läkaresällskapet, Stockholm